

Spooknarratieven

Arwen Rosenberg-
Meereboer
Petra Bolhuis

Maieutiek zomer
2023

Maieutiek zomer 2023

1

Inhoud en opzet

- 1: Introductie Arwens onderzoek, narrativiteit, spooknarratieven.
- 2: Utopieën, dystopieën, kinderliteratuur en sciencefiction.

Maieutiek zomer 2023

2

Kinderliteratuur en nieuw materialisme

- Moomins (Tove Jansson) en Pettson en Findus (Sven Nordqvist),
- Kinderliteratuur en ethiek,
- Nieuw materialisme.

Maieutiek zomer 2023

3

Maieutiek zomer 2023

4

Nieuw materialisme

“Er is een eenheid van materie en energie en dat draagt alle zichtbare en onzichtbare dingen. Er zijn heterogeniteiten die dingen doen. Dat *doen* wordt niet beperkt tot menselijke subjecten. Subjecten zijn onderdeel van de voortdurende interactie van dingen. Een mate van antropomorfisering kan helpen om nieuwe concepten te laten ontstaan. We moeten loskomen van het idee dat alles gebeurt door de macht van kiezende mensen.”

Maieutiek zomer 2023

5

Wat betekent dit?

- In deze opvatting zijn materie en geest niet langer tegenovergesteld, maar is er sprake van een spectrum.
- Object- subject tegenstelling wordt ondermijnd.
- Grenzen zijn poreus, grenzen worden aantastbaar en aantastbaar. (Dood- levend, Intern-extern,)

Maieutiek zomer 2023

6

Spooknarratieven

- Hoe materie invloed uitoefent op een narratief.
- Materie gaat het gesprek aan met narratieven.
- Materie toetst narratieven
- Derrida Specters of Marx 1993 (Engelse vertaling 1994)
- Uit het college 'Whither Marxism'

Maieutiek zomer 2023

7

Wat is narratief?

- Een manier van verhalen vertellen waarbij vanuit het heden een verleden wordt verteld. In dat verhaal wordt beschreven hoe het zo is gekomen dat we hier op deze wijze zijn, wat de veranderingen waren die er zijn geweest. Het vertelt of we opvattingen, toestanden of dingen hebben verloren, of juist gewonnen en met welke gevoelens en oordelen dat gepaard gaat.
- Maar het is niet zozeer het verleden wat het doel is van de verhalende wijze. De verhalen worden vooral gevormd met het oog op de toekomst.
- De toekomst, die we zelf niet kunnen kennen of onderzoeken heeft antwoorden nodig uit het verleden. Wat kunnen we eruit leren?

Maieutiek zomer 2023

8

Taal en waarheid

- Wittgenstein neemt aan dat de werkelijkheid wordt gevormd door afzonderlijke standen van zaken die elk in een elementaire bewering (die niet verder kan worden opgedeeld in beweringen) zou moeten kunnen worden beschreven. (Tractatus Logico philosophicus 1921)
- Dit luidt de linguistic turn in.
- Maar hij komt hierop terug met het begrip taalspel
- Derrida hoort bij het postmodernisme, wat een reactie is op de problemen van deze wending naar de taal.

Maieutiek zomer 2023

9

Feiten en waarheid

- Feiten scheiden van de verhalen lijkt mogelijk, maar wanneer we het proberen lopen we vast.
- De vraag is of een feit iets wat we ontdekken of construeren we feiten?
- En zelfs als we het ontdekken, is dat dan los te zien van het voorafgaande verhaal dat onze interesse wekt voor een feit?
- Voorbeeld: Wat zijn productiekosten?

Maieutiek zomer 2023

10

Spooknarratieven

- Specters of Marx is een reactie op *Het eind van de geschiedenis* van Fukuyama.
- Na de val van de Berlijnse muur verklaart Fukuyama het Marxisme dood, maar Derrida zegt dat als Marxisme dood is de geesten van Marx nog rondwaren.
- De dreiging van het Marxisme is bijv. bepalend geweest voor zowel de vorming van de verzorgingsstaat als de neoliberale samenleving.

Maieutiek zomer 2023

11

Hamlet

- Derrida gebruikt Hamlet om te analyseren wat een spook is en hoe deze zich voordoet in een narratief.
- Als Hamlet de geest van zijn vader ziet die hem vertelt dat Hamlet's oom hem vermoord heeft zegt Hamlet dat de tijd uit haar voegen ligt.
- Derrida gebruikt dit citaat om uit te leggen hoe het verleden en de toekomst het heden bespoken en hoe het heden daardoor ontregeld raakt.

Maieutiek zomer 2023

12

Spooknarratief, narratief en feiten

- “De onderste steen moet boven”
- Als de onderste steen boven is, is de bovenste steen onder.
- Als een verhaal eenmaal bestaat dan heeft dat een effect op de toekomst;
- Volgende keer over utopieën, dystopieën, toekomstverwachtingen en ‘geannuleerde toekomst’

Maieutiek zomer 2023

13

Utopie en dystopie definities

- Utopie werd voor het eerst gebruikt in het boek *Utopia* van Sir Thomas More (1516). De term komt uit het Grieks en speelt in op de ambiguïteit tussen ou-topos (met ou als negatie, dus een niet bestaande plaats) en eu-topos (met eu als het goede, dus een gelukkige samenleving). Het wordt gebruikt als een aanduiding voor een niet bestaande ideale wereld, maar het kan ook een nastrevenswaardig ideaal aanduiden.
- Het tegengestelde van een utopie is een dystopie. (dys = slecht) Het negatieve beeld van de toekomst dat wordt geschilderd dient als waarschuwing voor de gevolgen van bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen. Bijvoorbeeld George Orwells 1984. (1949)

Maieutiek zomer 2023

14

Cancelled futures

- Mark Fisher (1968-2017) heeft het over de langzame annulering van de toekomst.
- De beelden van wat de toekomst zou moeten of kunnen zijn worden gemaakt met beelden uit het verleden.
- Het verleden wordt gerecycled.
- Hij ziet dat ook in de muziek.
- Er is daardoor geen actueel toekomstbeeld zegt Fischer.

Maieutiek zomer 2023

15

Utopie, dystopie en de toekomst

- Utopie en dystopie geven een toekomstbeeld.
- Als we ze nu lezen zijn ze geen waarheid geworden.
- En dat weten we.
- We kunnen ons door die geannuleerde toekomst steeds minder goed een toekomst voorstellen. We zijn gedesilluseerd en kunnen niet meer naïef over een toekomst denken.
- En daarom heeft het verhaal van het verleden een effect op het heden én de toekomst.

Maieutiek zomer 2023

16

Toekomstverwachtingen op grond van het verleden

- De cultuur kan het heden steeds niet (be)grijpen, ze is in hoge mate in de ban van nostalgie.
- Het gaat gepaard met een deflatie van verwachtingen.
- We zijn de grote verhalen kwijt en er is niets voor in de plaats gekomen.
- Mode, film, Disney, politiek, muziek wordt nostalgisch: Kate Bush op 1 met *Running up that Hill*, nu bekend van *Strangers Things* een serie die teruggrijpt op de 80iger jaren.

Maieutiek zomer 2023

17

Science fiction werd werkelijkheid

- Asimov schreef over zelfrijdende auto's in Sally in 1953. Na de wereldtentoonstelling van 1964 zei Asimov dat over 50 jaar er zelfrijdende auto's zouden zijn die de trage reflexen van bestuurders zouden vervangen door elektronische breinen. Een van de besturingssystemen van een zelfrijdende auto heet nu Asimov
- Jules Verne beschreef in 1870 in zijn boek '20.000 mijlen onder zee' een duikboot. Ingenieur Simon Lake maakte de eerste in 1898 geïnspireerd door dit boek. Na de succesvolle eerste tocht van de onderzeeër die Simon Lake had gemaakt, werd hij gefeliciteerd door de schrijver zelf.

Maieutiek zomer 2023

18

Science fiction werd werkelijkheid

- Uit het boek 'Ralph 124C 41+' van Hugo Gernsback, geschreven in 1911, komt niet alleen de inspiratie voor de videotelefoon, radar en films met geluid, maar ook het concept van machines op zonne energie. De eerste rekenmachines die dit ook konden werden pas in 1978 verkocht.
- De mobiele telefoon komt voor in het boek 'Space Cadet' van Robert A. Heinlein uit 1948. 25 jaar later komt het eerste model van motorola op de markt

Maleutiek zomer 2023

19

Hoe toekomstverhalen doorwerken en spookverhalen worden

- Het optimisme spatte er vanaf en het heeft gewerkt. Waarom zijn wij daar niet optimistisch door geïnspireerd?
- We zitten vast in de wetenschap van de onvoorziene consequenties en leven met de kosten van de toekomst.
- Milieu, wapenwedloop, ongelijkheid.
- We hebben, juist omdat we zagen dat wat bedacht was werkte, de uitvinding gemonopoliseerd.
- Octrooien die het uitvinden moesten beschermen werken nu als een rem.

Maleutiek zomer 2023

20

Verwachtingen en spookverhalen

- Een verwachting beïnvloedt onze ervaring van een actuele gebeurtenis. De verbeeld(d)e toekomst bespookt het heden.
- Het verhaal van toenemende autonomie werkt door in huidige perceptie op de invloed van de oorlog in de Oekraïne of de stijgende zorgkosten.
- De onrechtvaardigheid van onvervulde verwachtingen.
- De worsteling om het heden tegemoet te treden in die bespookte wereld.

Maleutiek zomer 2023

21

Jip van den Toorn heeft de Inktspotprijs 2022 voor de beste politieke tekening gewonnen met haar tekening Milieubewust. De jury koos unaniem voor de tekening van Van den Toorn, die op 10 mei van dit jaar in de Volkskrant stond.

Maleutiek zomer 2023

22